

Василь Петрович МОЙСЕЮК,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри соціальної роботи
та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: moyseuk02@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4366-2402

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Анотація. Вступ. На жаль, збройні конфлікти є невід'ємною частиною сучасної світової історії. Вони здійснюють руйнівний вплив не тільки на економіку та інфраструктуру, а й на соціальне та психічне благополуччя мільйонів людей. У цій науковій статті ми зосереджуємо свою увагу на комплексному аналізі та узагальненню нових, сучасних підходів і практик психосоціальної підтримки населення в умовах збройних конфліктів та після їх завершення. Ми ставимо собі за мету не лише дослідити міжнародний досвід, але й розробити власні практичні рекомендації для підвищення якості та ефективності такої підтримки саме в українському контексті, враховуючи специфіку потреб постраждалих категорій населення для розвитку національної системи психосоціальної допомоги, яка зможе гідно відповідати на сучасні виклики, що постають перед українським суспільством в умовах тривалого воєнного конфлікту та його негативних наслідків.

Метою статті є аналіз та узагальнення сучасних підходів і практик психологічної і соціальної підтримки населення в умовах збройних конфліктів та після їх завершення, а також висвітлення рекомендацій для підвищення ефективності такої підтримки в українському контексті.

Наукова новизна. Наукова новизна статті полягає у застосуванні міждисциплінарного підходу, що поєднує психологічні, соціологічні та політичні аспекти для аналізу проблем психосоціальної підтримки. Завдяки цьому дослідження розглядає травматичний досвід не лише як індивідуальну проблему, а як соціально-культурне явище, що потребує системних рішень.

Висновки. Проблема психосоціальної підтримки населення в Україні набула критичної актуальності через тривалий збройний конфлікт. Дослідження підтвердило, що травматичний досвід війни значно підвищує рівень посттравматичних стресових розладів (ПТСР), а також призводить до зростання тривожних станів та депресії.

Аналіз показав, що ефективна психосоціальна підтримка є багатогранною системою, яка охоплює кризову інтервенцію, довготривалу реабілітацію та реінтеграцію в суспільство. Було виявлено, що українські фахівці та міжнародні організації активно застосовують низку сучасних підходів і методик, що забезпечують доступ до психологічної допомоги в умовах обмеженості ресурсів.

Окрім цього, у статті наголошено на важливості міждисциплінарного підходу, що поєднує психологічні, соціологічні та політичні аспекти, а також враховує культурні особливості та гендерні аспекти для створення ефективних програм підтримки.

Ключові слова: збройні конфлікти, психосоціальна підтримка, постраждалі категорії населення, посттравматичний стресовий розлад, кризові інтервенції.

Vasyl Petrovych MOISEIUK,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Lecturer at the Department of Social Work
and Sociocultural Activity named after T. Sosnovska,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education “Kamianets-Podilskyi State Institute”
E-mail: moyseuk02@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4366-2402

PSYCHOSOCIAL SUPPORT OF THE POPULATION DURING AND AFTER ARMED CONFLICT

Abstract. Introduction. Unfortunately, armed conflicts are an integral part of modern world history. They have a devastating impact not only on the economy and infrastructure but also on the social and mental well-being of millions of people. This article focuses on a comprehensive analysis and synthesis of modern approaches and practices of psychosocial support for the population during and after armed conflicts. The goal is to not only examine international experience but also to develop practical recommendations for improving the quality and effectiveness of this support within the Ukrainian context, taking into account the specific needs of affected population groups. This will contribute to the development of a national psychosocial assistance system that can adequately address the contemporary challenges facing Ukrainian society due to the protracted military conflict and its negative consequences.

The purpose of the article is to analyze and synthesize modern approaches and practices of psychological and social support for the population during and after armed conflicts, and to highlight recommendations for increasing the effectiveness of this support in the Ukrainian context.

Scientific novelty. The article's scientific novelty lies in its interdisciplinary approach, which combines psychological, sociological, and political aspects to analyze the problems of psychosocial support. This approach allows the study to view traumatic experience not just as an individual problem but as a socio-cultural phenomenon that requires systemic solutions.

Conclusions. The issue of psychosocial support for Ukraine's population has become critically urgent due to the protracted armed conflict. The study confirmed that the traumatic experience of war significantly increases the level of post-traumatic stress disorder (PTSD), and also leads to an increase in anxiety and depression.

The analysis showed that effective psychosocial support is a multifaceted system encompassing crisis intervention, long-term rehabilitation, and reintegration into society. It was found that Ukrainian specialists and international organizations are actively employing a number of modern approaches and methods to ensure access to psychological care despite limited resources.

Additionally, the article emphasizes the importance of an interdisciplinary approach that combines psychological, sociological, and political aspects, while also accounting for cultural and gender considerations to create effective support programs.

Key words: armed conflicts, psychosocial support, affected population groups, post-traumatic stress disorder, crisis interventions.

Вступ. На сучасному етапі розвитку цивілізації збройні конфлікти, на жаль, є невід'ємною частиною сучасної світової історії. Вони здійснюють руйнівний вплив не тільки на економіку та інфраструктуру, а й на соціальне та психічне благополуччя мільйонів людей. Протягом останніх років наша країна переживає період військових агресії сусідньої держави. Через воєнні дії на території України, нам довелось зіткнулася з серйозними викликами у сфері психосоціальної підтримки населення. Травматичний досвід, отриманий в наслідок втрати близьких, переміщення, загрозою життю та здоров'ю, руйнуванням домівок, призводить до підвищення рівня посттравматичних стресових розладів (ПТСР), тривожних станів, депресії та інших психологічних проблем. Ці наслідки мають довготривалий характер і впливають на всі аспекти життя людини, а саме: особистісне функціонування, соціальну адаптацію, здатність до повноцінного життя в громаді тощо.

З огляду на це, психосоціальна підтримка є не просто ключовою, а життєво необхідною складовою гуманітарного реагування та постконфліктного відновлення. Вона передбачає широкий комплекс заходів, націлених на відновлення психологічної стабільності, розвиток навичок самодопомоги, зміцнення соціальних зв'язків та сприяння адаптації до нових життєвих обставин. Варто зазначити, що незважаючи на досить значний міжнародний досвід у цій сфері, український контекст має свої характерні особливості, що вимагають розробки та адаптації специфічних підходів. Інтенсивність і тривалість конфлікту, великі масштаби внутрішнього переміщення населення, потреба інтеграції постраждалих і ветеранів у мирне життя створюють комплексний виклик для системи психосоціальної допомоги.

Необхідно зазначити, що актуальність дослідження проблеми психосоціальної підтримки населення під час та після збройних конфліктів зумовлена наступними суперечностями, а саме: між глибиною та масштабами психологічних травм та обмеженістю доступних ресурсів; універсальність психологічних реакцій на травматичний чинник та культурно-специфічними потребами; необхідністю індивідуального підходу і потребою у масштабних інтервенціях; терміновістю потреб та браком науково обґрунтованих досліджень в умовах конфлікту

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема психосоціальної підтримки населення в умовах збройних конфліктів є надзвичайно важливою та

актуальною, про що свідчить ряд наукових розвідок у цьому напрямку.

Проблема психосоціальної підтримки населення в умовах збройних конфліктів спонукала на проведення наукових досліджень у цьому напрямку таких українських науковців як: О. Бурлачук, О. Зюбіна, Н. Кауфман, І. Пінчук, Т. Сімеонова та ін. Питанням посттравматичним травм внаслідок війни та їх впливу на особистість присвятили свої наукові праці вчені: О. Гриб, В. Курило, Б. Михайлов С. Саржевський, П. Сівчук, В. Чугунов.

З-поміж ключових зарубіжних дослідників, які зробили вагомий внесок у сферу психологічної, соціальної, медичної підтримки населення в умовах збройних конфліктів, а також розробників практичних інструментів і програм допомоги, варто виділити: Інґрід Камп, Марк ван Оммерен, Пітер Тіл, Майк Весселс. Крім окремих вчених, багато уваги для розвитку цієї галузі приділяють також міжнародні організації, які фінансують дослідження з питань психосоціальної допомоги населенню, розробляють відповідні методики та впроваджують програми підтримки, а саме: Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), ARQ National Psychotrauma Centre (Нідерланди), Європейська психіатрична асоціація (European Psychiatric Association), Всесвітній банк (World Bank) та ін.

Проте цілісного аналізу та узагальнення сучасних підходів і практик психологічної і соціальної підтримки населення в умовах збройних конфліктів та після їх завершення, а також висвітлення рекомендацій для підвищення ефективності такої підтримки в українському контексті нами не виявлено.

Метою статті є аналіз та узагальнення сучасних підходів і практик психологічної і соціальної підтримки населення в умовах збройних конфліктів та після їх завершення, а також висвітлення рекомендацій для підвищення ефективності такої підтримки в українському контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми психосоціальної підтримки населення, збереження і відновлення їх ментального здоров'я значно актуалізувалися після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Участь у бойових діях, перебування у прифронтовій зоні із постійними артилерійськими та ракетними обстрілами, авіаційними ударами, життя під окупацією – ці чинники значним чином підвищують вразливість наших співгромадян до психологічного й соціального стресу, призводять до виникнення психічних розладів, зокрема: тривожності, депресії, посттравматичних стресових розладів тощо.

Соціальна дезадаптація та проблеми інтеграції населення, яке постраждало внаслідок бойових є причиною їх переміщення в інші регіони або країни й пов'язані з цим втрата місця роботи і звичного для них середовища життєдіяльності, фінансові труднощі, побутові негаразди, соціальна ізоляція, тривога за близьких та рідних, а також невпевненість у майбутньому.

Науковці В. Курило, Б. Михайлов, С. Саржавський, В. Чугунов обґрунтовують важливість проблеми психологічної травми, внаслідок війни та її згубного впливу на особистість військовослужбовця. Вони доводять ефективність використання когнітивно-поведінкової терапії та EMDR, які допомагають мозку людини переробити травматичні спогади так, щоб вони більше не викликали у неї страждань [4]. Вчені Т. Палієнко і Т. Семигіна пропонують багаторівневий підхід до психосоціальної підтримки ветеранів та їхніх родин, а саме:

1. *Перший рівень* – емоційна стабілізація. На ньому основна увага приділяється зняттю гострого стресу.

2. *Другий рівень* – психологічна реабілітація. Тут відбувається безпосередня робота з наслідками травм.

3. *Третій рівень* – соціальна інтеграція. Він допомагає людині повернутися до повноцінного життя, відновивши зв'язки з суспільством [9].

О. Борисова доводить ефективність та необхідність використання концепції міждисциплінарного підходу, а також доцільність врахування гендерних аспектів реабілітації постраждалих внаслідок війни. Вчена виділяє основні, на її погляд, методи психологічної реабілітації, які є частиною другого етапу допомоги. До них належать:

1. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), що вважається провідним методом для подолання ПТСР.
2. Групова терапія, яка допомагає людям знайти підтримку та поділитися своїм досвідом.
3. Тілесно-орієнтовані техніки, що фокусуються на роботі з фізичними наслідками травми [1, с. 12].

Відомий український вчений В. Осьодло надає низку рекомендацій для військовослужбовців та їхніх родин щодо подолання наслідків психологічних навантажень:

1. *Визнання проблеми.* Важливо усвідомити, що емоційні та психологічні труднощі після бойових дій є нормальною реакцією. Звернення за допомогою не є проявом слабкості, а свідчить про силу та зрілість.

2. *Підтримка сім'ї.* Родина відіграє ключову роль, забезпечуючи терпіння, розуміння та емоційну підтримку, що сприяє успішній адаптації до мирного життя.

3. *Здоровий спосіб життя.* Рекомендовано підтримувати фізичну активність, дотримуватися здорового харчування та відмовлятися від шкідливих звичок, які можуть погіршити психоемоційний стан.

4. *Професійна допомога.* Звернення до кваліфікованих психологів чи психотерапевтів є важливим кроком для подолання посттравматичних стресових розладів.

5. *Соціальна інтеграція.* Активна участь у громадському житті та підтримання соціальних зв'язків з друзями та колегами допомагає повернутися до мирного середовища [8, с. 170].

Науковці О. Гриб та П. Сівчук, досліджуючи існуючі програми реабілітації осіб, які постраждали під час збройних конфліктів, дійшли висновку, що чинні програми не зовсім відповідають сучасним потребам, зокрема через кадровий дефіцит, недостатнє фінансування та слабку координацію між різними структурами. Для покращення ситуації вони аргументують необхідність розробки індивідуальних програм реабілітації постраждалих осіб із врахування їх психологічних станів, залучення їхніх сімей до реабілітаційного процесу, що сприятиме створенню сприятливого середовища для швидкого відновлення, а також інтеграцію міжнародного досвіду у програми психологічної підтримки, зокрема з використанням сучасних методик, таких як групова підтримка чи когнітивно-поведінкова терапія [1, с. 711; 10, с. 176].

Психологічна допомога тим, хто постраждав внаслідок військових конфліктів може базуватися на різних підходах, а саме: Логотерапія Віктора Франкла фокусується на пошуку сенсу. Цей підхід допомагає людям знайти значення навіть у стражданні, що є ключовим для виживання в екстремальних умовах; Когнітивна модель стресу Арона Бека та Х. Емері зосереджена на думках і сприйнятті людини. Згідно з цією моделлю, те, як жертва оцінює травмуючу ситуацію, визначає її поведінку – адаптивну або дезадаптивну [11].

Для цього напрямку характерне використання: 1) *Когнітивно-поведінкова терапія* (метою є допомогти людям, що пережили війну, скоригувати негативні моделі мислення, які викликають тривогу, депресію або посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)); 2) *ЕМДР* (десенсибілізація і репроцесуалізація рухом очей) – застосовується для обробки травматичних переживань і зменшення симптомів ПТСР; 3) *Гуманістична терапія* (метод спрямований на підтримку людей, які пережили війну, у пошуку власних ресурсів для подолання травматичних подій); 4) *Психодинамічна терапія* (метод спрямований на те, щоб допомогти людям, які пережили війну, зрозуміти глибинні витоки їхніх емоційних труднощів та зв'язок між минулим досвідом і сьогоденням); 5) *Арттерапія* (метод ефективний для тих, хто має проблеми з вербальним вираженням емоцій, як у дітей, так і в дорослих); 6) *Екзистенційна терапія* (метод спрямований на те, щоб допомогти постраждалим від війни розібратися з глибокими життєвими питаннями – про смерть, свободу та відповідальність – і знайти нову мету); 7) *Медикаментозна підтримка* (стабілізація стану пацієнтів у випадках, коли психотерапевтичні методи не дають бажаного результату); 8) *Сімейна терапія* (сприяє відновленню та зміцненню сімейних стосунків у родинах, що зазнали травматичних подій внаслідок війни); 9) *Групова терапія* (забезпечує простір для взаємної підтримки, де ті, хто постраждав від війни, можуть обмінюватися

досвідом і допомагати одне одному); 10) *Травма-фокусована когнітивно-поведінкова терапія (ТФ-КПТ)* – надання психологічної допомоги дітям, підліткам та дорослим, що пережили травматичні події; 11) *Травмафокусована когнітивно-поведінкова терапія (ТФ-СВТ)* – передбачає допомогу пацієнту опрацювати травматичний досвід і навчитися справлятися з симптомами, які він спричиняє; 12) *Narrative Exposure Therapy (NET)* – методика розроблена для людей, які пережили численні травми. Вона спрямована на створення «нарративу» життя, тобто хронологічної історії, що включає як позитивні, так і травматичні події [3].

Серед соціальних технологій та платформ, які ефективно застосовуються в Україні для надання психосоціальної допомоги населенню, варто виділити:

1. *Групи підтримки*. Ці групи об'єднують людей зі схожим досвідом (наприклад, сім'ї військовослужбовців, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб). Взаємопідтримка та обмін досвідом сприяють адаптації та допомагають зменшити почуття ізоляції.

2. *Онлайн-платформи та чат-боти*. В умовах війни, коли доступ до фахівців обмежений, онлайн-сервіси відіграють ключову роль. Вони забезпечують надання першої психологічної допомоги, інформаційну підтримку, а також можливість отримати консультацію психолога.

3. *Мобільні додатки*. Розробляються додатки для самодопомоги, що пропонують техніки релаксації, медитації, дихальні вправи, а також освітні матеріали щодо подолання стресу та його наслідків.

Робота з людьми, які переживають життєві труднощі, вимагає постійної готовності розв'язувати складні завдання, відповідальності, емпатійного та співчутливого ставлення. Крім того, вона передбачає роботу у складних, екстремальних умовах та надмірні витрати фізичних і психологічних ресурсів. Тому для фахівців, які працюють у сфері надання психосоціальної допомоги, дуже важливо вміти протидіяти негативним ризикам (стрес-чинникам), які містить їхня професія, задля збереження професійного здоров'я, довголіття, успішності та результативності своєї роботи [5, с. 68; 6, с. 140].

Щоб допомогти населенню в умовах російсько-української війни, Україна переймає кращі світові практики, наприклад, від США та Ізраїлю, для створення ефективних систем реабілітації та повернення до мирного життя. Законодавча база також оновлюється, щоб оперативніше реагувати на потреби постраждалих людей, внаслідок збройного конфлікту, надаючи їм необхідний захист і соціальну підтримку (Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»). Окрім зазначених законів, підтримка населення здійснюється відповідно до Кодексу законів про працю України, Закону «Про зайнятість населення» та інших урядових постанов, які деталізують реалізацію законів.

В Україні також реалізуються розроблені органами державної влади національні стратегії, які спрямовані на допомогу і підтримку людей, зокрема тих, що постраждали через воєнні дії у нашій державі: «Стратегія подолання бідності», «Національна стратегія у сфері прав людини», «Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року», «Стратегія людського розвитку», «Стратегія розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року», «План відновлення України», «Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на 2023-2030 роки», «Стратегія активного і здорового довголіття» та ін.

В умовах війни психосоціальна підтримка є невід'ємною частиною національної безпеки України. Це комплексна система заходів, спрямована на допомогу людям, які пережили травматичні події, та є ключовою для їхнього відновлення та реінтеграції у суспільство.

Етапи психосоціальної підтримки:

1. **Кризова інтервенція**. Це невідкладна допомога, що надається одразу після травматичної події, як-от обстріл чи евакуація. Мета – стабілізувати емоційний стан, забезпечити відчуття безпеки та задовольнити базові потреби. Важливу роль відіграють мобільні бригади, які надають першу психологічну допомогу безпосередньо на місці.

2. **Довготривала реабілітація**. Цей етап включає роботу з наслідками травми на індивідуальному, сімейному та груповому рівнях. Фахівці, зокрема психологи та психотерапевти, допомагають подолати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожні розлади, депресію та інші психологічні проблеми.

3. Відновлення та реінтеграція. Мета цього етапу – допомогти постраждалим повернутися до повноцінного життя, відновити соціальні зв'язки та професійні навички. Це сприяє їхній реінтеграції у суспільство [7].

До ключових викликів та пріоритетних напрямів роботи у сфері психосоціальної допомоги, що сьогодні існують в Україні, варто віднести:

- *брак фахівців* (в Україні відчувається нестача кваліфікованих психологів і психотерапевтів, які спеціалізуються на роботі з воєнною травмою, особливо в постраждалих регіонах);
- *подолання стигматизації* (у суспільстві все ще існує упередження щодо звернення за психологічною допомогою, особливо серед військовослужбовців та чоловіків. Важливо руйнувати ці стереотипи);
- *міжвідомча співпраця* (ефективна підтримка потребує злагодженої взаємодії державних органів, громадських організацій, медичних установ та волонтерів);
- *підтримка вразливих груп* (особлива увага приділяється дітям, внутрішньо переміщеним особам, ветеранам та сім'ям загиблих).

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах тривалого збройного конфлікту та його руйнівних наслідків, проблема психосоціальної підтримки населення набула критичної актуальності для України. Проведене дослідження підтвердило, що травматичний досвід, пов'язаний з війною, призводить до значного зростання рівня посттравматичних стресових розладів (ПТСР), тривожних станів та депресії. Ці наслідки мають довготривалий характер і впливають на всі аспекти життя людини, від особистісного функціонування до соціальної адаптації.

Аналіз показав, що ефективна психосоціальна підтримка є багатогранною системою, яка охоплює кризову інтервенцію, довготривалу реабілітацію та реінтеграцію в суспільство. Було виявлено, що українські фахівці та міжнародні організації активно застосовують низку сучасних підходів і методик, зокрема: 1) *когнітивно-поведінкову терапію (КПТ) і ЕМДР*, які є ключовими для роботи з наслідками травми; 2) *групову та сімейну терапію*, що допомагають відновити соціальні зв'язки та знайти підтримку; 3) *онлайн-платформи та мобільні додатки*, що забезпечують доступ до психологічної допомоги в умовах обмеженості ресурсів.

Окрім цього, у статті наголошено на важливості міждисциплінарного підходу, що поєднує психологічні, соціологічні та політичні аспекти, а також враховує культурні особливості та гендерні аспекти для створення ефективних програм підтримки.

Враховуючи виявлені виклики, зокрема брак кваліфікованих фахівців, стигматизацію та потребу в злагодженій міжвідомчій співпраці, подальші дослідження мають бути зосереджені на таких напрямках: 1) розробка та впровадження стандартизованих протоколів для надання психосоціальної допомоги, адаптованих до українських реалій; 2) дослідження довгострокових наслідків психологічної травми у різних групах населення (діти, ветерани, внутрішньо переміщені особи) та розробка специфічних програм для кожної з них; 3) аналіз ефективності новітніх технологій, таких як віртуальна реальність, в подоланні ПТСР; 4) розробка освітніх програм для підготовки фахівців, що спеціалізуються на роботі з воєнною травмою, та механізмів їх інтеграції в систему охорони здоров'я.

Загалом, результати цього дослідження можуть стати основою для вдосконалення національної системи психосоціальної допомоги, що дозволить ефективно реагувати на сучасні виклики та сприятиме сталому відновленню українського суспільства.

Література:

1. Борисова О. О. Психореабілітація учасників / учасниць бойових дій як психологічна допомога другого рівня в Україні. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2024. № 1. С. 9–17. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-1>
2. Гриб О., Сівчук П. Програми психологічної реабілітації в контексті державної підтримки ветеранів АТО/ООС. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. Вип. 2 (25). С. 708–714. DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd.2022.02.708>
3. Кісарчук З. Г., Лазос Г. П., Омельченко Я. М., Царенко Л. Г., Литвиненко Л. І. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : методичний посібник. Київ : Видавництво «Логос», 2015. 207 с.
4. Михайлов Б. В., Чугунов В. В., Курило В. О., Саржевський С. Н. Посттравматичні стресові розлади : навчальний посібник / під заг. ред. проф. Б. В. Михайлова. Вид. 2-е, перероблене та доповнене. Харків : ХМАПО, 2014. 223 с.

5. Мойсеюк В. П. Здоров'я фахівців соціальної сфери як чинник успішності їх професійної діяльності. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. 2024. Вип. 2/2024. С. 66–71. DOI:10.32782/3041-1351/2024-2-12
6. Мойсеюк В. П. Збереження професійного здоров'я соціальних працівників в умовах сьогодення. *Вплив штучного інтелекту та інших технологій на сталій розвиток: Матеріали 2-ї Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 18-19 грудня 2024 року*. Кривий Ріг, 2024. С. 139-140.
7. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.12.2023 № 2118 «Про затвердження Переліку та Порядку надання психосоціальних послуг у сфері психічного здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0126-24#Text>
8. Осьодло В. І. Індивідуально-психологічні чинники посттравматичного зростання учасників бойових дій на Сході України. В. І. Осьодло, В. С. Зубовський. *Український психологічний журнал*. 2020. № 1. С. 157–175. DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2020.1\(13\).10](https://doi.org/10.17721/upj.2020.1(13).10)
9. Палієнко Т., Семігіна Т. Психосоціальна підтримка ветеранів війни та цивільних, які постраждали через збройний конфлікт. Київ: Академія, 2016. 31 с.
10. Сівчук П. Психологічна травма війни та її соціально-культурні наслідки. ICBuTS-2022 : матеріали науково-практичної конференції, 23–24 листоп. 2022 р., Тернопіль. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 175–177.
11. Beck A. T. Cognitive therapy and the emotional disorders. New York, NY: International Universities Press. URL: <https://www.scirp.org/reference/referenc espa pers?referenceid=204916>

References:

1. Borisova, O. O. (2024). Psykhoreabilitatsiia uchasnykiv / uchasnyts boiovykh dii yak psykhologichna dopomoha druhooho rivnia v Ukraini. [Psychorehabilitation of combatants as second-level psychological assistance in Ukraine]. *Scientific Notes. Series: Psychology*. No. 1. P. 9–17. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-1> [in Ukrainian].
2. Hryb, O. (2021). Prohramy psykhologichnoi reabilitatsii v konteksti derzhavnoi pidtrymky veteraniv ATO/OOS. [Psychological rehabilitation programs in the context of state support for ATO/JFO veterans]. *Socio-economic problems and the state*. Issue 2 (25). P. 708-714. DOI: <https://doi.org/10.33108/sep> [in Ukrainian]
3. Kisarchuk, Z. G., Lazos, G. P., Omelchenko, Ya. M., Tsarenko, L. G., Litvinenko, L. I. (2015). Psykhologichna dopomoha postrazhdalym vnaslidok kryzovykh travmatychnykh podii: metodychnyi posibnyk. [Psychological assistance to victims of crisis traumatic events: a methodological manual]. Kyiv : Publishing house «Logos». 207 p. [in Ukrainian].
4. Mikhaïlov, B. V., Chugunov, V. V., Kurylo, V. O., Sarzhevsky, S. N. (2014). Posttravmatychni stresovi rozlady: navchalnyi posibnyk. [Posttraumatic stress disorders: a textbook] / Under the general editorship of prof. B. V. Mikhaïlov. Ed. 2nd, revised and supplemented. Kharkiv : KhMAPO. 223 p. [in Ukrainian].
5. Moiseyuk, V. P. (2024). Zdorovia fakhivtsiv sotsialnoi sfery yak chynnyk uspishnosti yikh profesiinoi diialnosti. [Health of social sphere specialists as a factor of success of their professional activity]. *Social work and psychology: education and science*. Issue 2/2024. P. 66–71. DOI:10.32782/3041-1351/2024-2-12. [in Ukrainian].
6. Moiseyuk, V. P. (2024). Zberezhennia profesiinoho zdorovia sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh sohodennia. [Preservation of professional health of social workers in today's conditions]. The impact of artificial intelligence and other technologies on sustainable development: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference, December 18-19. Kryvyi Rih. P. 139–140. [in Ukrainian].
7. Order of the Ministry of Health of Ukraine dated 13.12.2023 No. 2118. «Pro zatverdzhennia Pereliku ta Poriadku nadannia psykhosotsialnykh posluh u sferi psykhichnoho zdorovia». [«On Approval of the List and Procedure for the Provision of Psychosocial Services in the Field of Mental Health»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0126-24#Text>. [in Ukrainian].
8. Osyodlo, V. I. (2020). Indyvidualno-psykhologichni chynnyky posttravmatychnoho zrostannia uchasnykiv boiovykh dii na Skhodi Ukrainy. [Individual psychological factors of post-traumatic growth of combatants in Eastern Ukraine]. V. I. Osyodlo, V. S. Zubovsky. *Ukrainian Psychological Journal*. No. 1. P. 157–175. DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2020.1\(13\).10](https://doi.org/10.17721/upj.2020.1(13).10)
9. Palienko, T., Semigina, T. (2016). Psykhosotsialna pidtrymka veteraniv viiny ta tsyvilnykh, yaki postrazhdaly cherez zbroinyi konflikt. [Psychosocial support for war veterans and civilians who suffered from the armed conflict]. Kyiv : Academy, 31 p. [in Ukrainian].
10. Sivchuk, P. (2022). Psykhologichna travma viiny ta yii sotsialno-kulturni naslidky. [Psychological trauma of war and its socio-cultural consequences]. ICBuTS-2022, November 23–24. T. : FOP Palanytsia V. A. P. 175–177. [in Ukrainian].
11. Beck, A. T. Cognitive therapy and the emotional disorders. New York, NY : International Universities Press. URL: <https://www.scirp.org/reference/ referenc espa pers?referenceid=204916>

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026